

Paradoxuri ale bibliotecii

Elena BONDOR

Résumé: À la suite de la remémoration des quelques typologies du paradoxe, nous avons discuté deux situations paradoxales qu'on peut observer dans la bibliothèque: un paradoxe sémiotique qui doit son existence à la relation avec le public et un autre pragmatique et à la fois apparent, qui naît de la relation avec la technique.

(bibliotecă; paradox)

Este suficient să amintim accepțiunea în sens larg a termenului *paradox*, aceea de „păreră (absurdă) contrară adevărului unanim recunoscut”, precum și punerea în discuție a fundamentelor logicii și matematicii datorată apariției paradoxurilor, pentru a ilustra că paradoxul a fost privit multă vreme ca un fenomen negativ. Prezența lui în numeroase domenii, cum ar fi logica, matematica, fizica, chimia, lingvistica, psihologia, economia, filosofia, sociologia, arta etc., a condus însă la o reconsiderare a paradoxului: „El nu mai este un fenomen marginal și accidental, ci se situează în inima acțiunii și gândirii umane... Paradoxul face parte din realitate; să încercăm să-l controlăm, pentru a nu fi manipulați noi de el” (Solomon Marcus, *Paradoxul*, 1986).

Spațiul bibliotecii, de asemenea, nu este lipsit de paradoxuri. Vom aminti câteva tipologii ale paradoxului, pentru a vedea apoi în care anume se încadrează situațiile paradoxale întâlnite în bibliotecă.

În general, încălcarea principiilor logice (identitatea, necontradicția și terțul exclus) conduce la paradox. De-a lungul timpului, paradoxurile au fost clasificate de numeroși exegeți după cum urmează:

- 1) *formale* (ducerea la limită a anumitor concepte și absolutizarea acestor limite – paradoxul bărbierului) și *semantice* (identificarea ilicită a sensului a două enunțuri diferite – paradoxul mincinosului);
- 2) *aparente* (ca rezultat al unor erori ascunse) și *reale* (cele care țin de natura lucrurilor);
- 3) „*clasice*” (paradoxul mincinosului, paradoxurile lui Richard, Zermelo-König, Skolem, Gödel etc.) și cele construite ulterior (paradoxul lui Russell în logicile polivalente, cel al lui Geach-Löb etc.);
- 4) *logice* (sintactice), *semantice*, și *pragmatice* (vizează relațiile sociale și comportamentul uman).

Ultimele tipuri (logice, semantice și pragmatice) au fost încadrate în categoria paradoxurilor semiotice. Acestea din urmă (cf. S. Marcus) apar atunci când semnificațiile unei situații semiotice sunt incompatibile. Mai precis, o situație semiotică (conform aceluiași autor) poate fi creată de o simplă întâlnire între două persoane, întâlnire care, de multe ori, are un potențial paradoxal imens: „să ne imaginăm, de exemplu, că persoana pe care o întâlnim ne privește cu indiferență, ne vorbește cu antipatie și ne îmbrățișează cu simpatie”.

Situații paradoxale similare sunt întâlnite frecvent în spațiul bibliotecii, care este, cum se știe, un mediu al comunicării. Sau, metaforic vorbind, biblioteca este ca un teatru în care zilnic se joacă o piesă. Însă piesa de teatru se scrie chiar în timp ce se joacă, nu are autor și nici regizor. Actorii își joacă rolurile, își spun replicile fără ca acestea să fie dinainte stabilite. De aceea potențialul paradoxal al acestei situații semiotice (întâlnirea dintre un bibliotecar și un cititor) este mare. Un singur exemplu, care ține de relația cu publicul, este suficient pentru a ilustra tipul de paradox semiotic întâlnit în bibliotecă. De pildă, o persoană care frecventează biblioteca (și nu cunoaște bine regulamentul) dorește să împrumute acasă o publicație care poate fi consultată doar în sălile de lectură. Refuzul bibliotecarului îl determină pe interlocutor să vorbească pe un ton puțin ridicat, să privească cu reproș, dar, în același timp, să zâmbească cu simpatie, întrucât vrea totuși să convingă și să obțină publicația respectivă la domiciliu. Este lesne de constatat că părțile situației semiotice create (zâmbetul, privirea plină de reproș și tonul ușor ridicat) sunt incompatibile. Prin urmare, această situație este una paradoxală.

Vom prezenta în continuare un alt tip de paradox întâlnit în bibliotecă, dar care nu este determinat de relația bibliotecarului cu publicul, ci, mai curând, de relațiile acestuia cu tehnica și cu cărțile. El poate fi enunțat astfel: o publicație este și nu este împrumutată în același timp aceluiași cititor. Sau, altfel spus, o publicație este disponibilă, dar și împrumutată în același timp. Vom vedea căreia cauze i se datorează acest paradox, precum și în care din tipologiile amintite se poate încadra.

Știm că astăzi bibliotecile care dispun de un fond mare de carte sunt informatizate. Programele utilizate servesc, printre altele, la catalogarea și indexarea publicațiilor, dar și pentru împrumutul acestora atât la domiciliu, cât și în sălile de lectură. Modulul *Circulation* (al programului ALEPH 545) permite înregistrarea cărților împrumutate fiecărui utilizator pe două liste. Prima listă, *Loans*, activată prin „deschiderea” permisului de intrare (*User Information / User & List*) cuprinde toate cărțile împrumutate, adică cele la domiciliu și în sălile de lectură din unitatea centrală, precum și împrumuturile efectuate la filiale. A doua listă, *Reading room items*, din același modul, cuprinde doar împrumuturile din sălile de lectură din unitatea centrală. Precizăm că toate împrumuturile de pe lista de sală sunt transferate automat și pe lista generală în momentul operării împrumutului de către bibliotecar. Iar în momentul efectuării restituirii, titlul cărții dispăre simultan de pe cele două liste. Paradoxul enunțat anterior constă în faptul că, la un moment dat, o carte împrumutată nu apare pe lista generală (*Loans*), dar apare pe lista de sală (*Reading room*). Prin urmare, ea nu este împrumutată și este împrumutată în același timp aceluiași utilizator. De asemenea, în alt modul al programului, modulul *Items* – secțiunea *Sub. Library*, cartea apare împrumutată („blocată”) unui cititor X la o sală, să-i spunem sala Y. Dar, în același timp, la o altă secțiune a modulului, *Circ. Summary*, unde ar trebui să apară numele utilizatorului, *Number of holds* indică cifra zero, ceea ce înseamnă că publicația respectivă nu este de fapt împrumutată în sală, dovada fiind absența numelui la secțiunea respectivă. Prin urmare, cartea este împrumutată, dar și liberă în același timp. Cele spuse până acum indică fără nici un dubiu încălcarea principiului necontradicției,

considerat cum știm, de Aristotel, cel mai sigur dintre toate. Ne situăm astfel în plin paradox logic.

Care anume este cauza plasării în acest paradox? O dată descoperită cauza, eliminarea paradoxului poate fi făcută cu ușurință. Operarea oricărui împrumut de către bibliotecar presupune ca publicația să existe deja în baza de date, iar dacă nu, datele să-i fie introduse înaintea operațiunii de împrumut. Dacă la introducerea datelor în modulul *Items* – secțiunea *Modify* se optează pentru BCU_Y (BCU sala Y) în loc de BCU (Unitatea Centrală) în dreptul enunțului *Sub-library*, atunci putem fi siguri de apariția paradoxului amintit în momentul operației de restituire a cărții. Aceasta pentru că, în momentul restituirii, cartea dispare de pe lista generală (*Loans*), dar rămâne pe lista de sală (*Reading room*). Ea apare astfel împrumutată la sala Y, dar fără numele persoanei care a comandat-o, ceea ce înseamnă că de fapt nu este împrumutată. Paradoxul poate fi eliminat cu ușurință, cum spuneam, printr-un simplu clic de mouse pe BCU în loc de BCU_Y, în *Items - Modify*. Ca urmare a acestei modificări, titlul cărții dispare și de pe lista de sală, iar paradoxul este eliminat.

Aceasta înseamnă că respectivul paradox are, în același timp, și o natură pragmatică. El poate fi încadrat, de asemenea, în categoria paradoxurilor aparente, întrucât nu ține de natura programului utilizat în bibliotecă. El se datorează fie unei erori ascunse (la introducerea datelor cărții în *Items*), fie pur și simplu voinței bibliotecarului care vrea să creeze un paradox și pe care apoi, bineînțeles, să-l elimine.

Încercările de găsire a unor soluții în special pentru paradoxurile logico-matematice au fost numeroase. Soluționarea paradoxurilor devenise o necesitate în condițiile în care acestea constituiau un pericol, mai ales pentru științele deductive și afectau serios fundamentele logicii și ale matematicii. Russell, Brouwer, Perelman, Quine, Church etc. au adus contribuții importante în rezolvarea acestor probleme.

Cu siguranță, paradoxurile trebuie evitate și în multe alte domenii. Când sunt dăunătoare, recomandă Solomon Marcus; însă ele pot fi și folosite atunci când sunt inevitabile, dar avantajoase. Cât privește soluțiile paradoxurilor prezente în bibliotecă, putem afirma că ele nu constituie o problemă. Paradoxul semiotic regăsit în relația cu publicul poate fi eliminat prin diferite strategii discursive, figuri retorice și chiar silogisme mai mult sau mai puțin valide. Celălalt tip, datorat „relației cu tehnica”, aparent și de o natură mai mult pragmatică, dar prin care se încalcă totuși un principiu al logicii, își găsește rezolvarea mult mai simplu: corectând, așa cum am arătat, eroarea voită sau nevoită care l-a cauzat.

